

Y PWYLLGOR LLYWODRAETH LEOL A THAI

12 CHWEFROR 2003

TREFNIADAU ETHOLIADOL LLYWODRAETH LEOL YNG NGHYMURU

LGH 04-03

Diben

1. Rhoi gwybod i'r Pwyllgor am y cynigion ar gyfer bwrw ati ag argymhellion yr adroddiad.

Argymhelliad

2. Bod y Pwyllgor yn ystyried y cynigion gan Weinidog y Cynulliad.

Y Ffordd Ymlaen

3. O ran y pwyntiau a nodir ym mharagraff 6, rwyf bellach yn cynnig sefydlu Gweithgor o swyddogion i fwrw ati â'r argymhellion hyn. Byddai'r Gweithgor yn adrodd yn ôl i'r Pwyllgor erbyn diwedd mis Mawrth.
4. O ran y pwyntiau a nodir ym mharagraff 7.1, rwy'n cynnig ysgrifennu at Gymdeithas Llywodraeth Leol Cymru yn cymeradwyo'r argymhellion hyn, ac yn gofyn iddynt annog yr awdurdodau lleol i'w rhoi ar waith.
5. Rwyf hefyd yn cynnig ysgrifennu at yr Athro Sunderland yn ei hysbysu o'r cynnydd a wnaed ar y materion hyn. Hefyd, yn ei rôl fel Cadeirydd yr astudiaeth sy'n edrych ar rôl, swyddogaethau a photensial y cynghorau tref a chymuned yng Nghymru, rwyf yn cynnig gofyn iddo fabwysiadu'r argymhelliad a geir ym mharagraff 8.

Cynigion sy'n seiliedig ar ganlyniadau'r ymgynghoriad ar argymhellion Adroddiad Sunderland

6. **Ni chafwyd unrhyw wrthwynebiad i'r argymhellion canlynol a wnaed yn Adroddiad Sunderland. Bellach, rydym yn cynnig paratoi eu rhoi ar waith, a dylid sefydlu**

gweithgor i'r perwyl hwn. Dylai'r gweithgor gynnwys swyddogion o Lywodraeth y Cynulliad, Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, Cymdeithas y Gweinyddwyr Etholiadau, y Comisiwn Etholiadol, ac mewn perthynas â materion sy'n ymwneud â mynediad, y Comisiwn Hawliau Anabledd.

- *Rydym yn argymhell y dylai Llywodraeth Cynulliad Cymru ofyn i'r Comisiwn Etholiadol, fel rhan o'i Strategaeth Ymwybyddiaeth Gyhoeddus, ymgymryd ag ymgyrch wybodaeth yng Nghymru. Dylai'r ymgyrch geisio esbonio pa haen o awdurdod sy'n gyfrifol am ba wasanaethau cyhoeddus yng Nghymru, beth yw rôl llywodraeth leol a sut y mae'n gweithio. Dylid trefnu'r ymgyrch mewn pryd i roi gwybodaeth i bleidleiswyr cyn yr etholiadau llywodraeth leol nesaf yn 2004.*
- *Rydym yn argymhell y dylai Llywodraeth Cynulliad Cymru, drwy ymgynghori â llywodraeth leol, wneud trefniadau fel y gellir casglu ystadegau, yn systematig ledled Cymru, ynghylch canran y rhai sy'n troi allan i bleidleisio mewn etholiadau llywodraeth leol, yn seiliedig ar ddata cyfrifon papurau pleidleisio. Dylai'r trefniadau hyn fod yn barod ar gyfer y rownd nesaf o etholiadau yn 2004.*
- *Rydym yn argymhell yn gyntaf y dylai Llywodraeth Cynulliad Cymru gyhoeddi canllawiau sy'n gorchymyn cynghorwyr i gyhoeddi "adroddiadau blynyddol" sy'n crynhoi eu gweithgareddau eu hunain (yn hytrach na rhai'r cyngor yn gyffredinol) ar ran pobl leol. Yn ail, dylai cynghorwyr ofalu bod yna gyhoeddusrwydd helaeth i amser a lleoliad eu canolfannau cynghori neu eu cymorthfeydd, a dylid eu cynnal mewn lleoliadau sy'n gyfleus i'r cyhoedd.*
- *Rydym yn argymhell y dylai Llywodraeth Cynulliad Cymru weithio gyda'r Comisiwn Etholiadol i gynhyrchu fideo (dwyieithog) sy'n esbonio'r agweddau ymarferol ar bleidleisio, a threfnu bod y fideo yn cael ei ddsbarthu'n eang, yn enwedig i bobl ifanc sydd ar fin dod yn gymwys i bleidleisio.*
- *Rydym yn argymhell estyn y cyfleuster rhabost (ar gyfer dosbarthu taflenni ymgyrchu etholiadol yr ymgeiswyr i bleidleiswyr) i etholiadau llywodraeth leol, ac y dylai'r Cynulliad Cenedlaethol wneud darpariaeth ddigonol ar gyfer hyn yn ei gyllidebau ar gyfer y blynyddoedd hynny pan gynhelir etholiadau llywodraeth leol.*
- *Rydym yn argymhell estyn yr oriau pleidleisio ar gyfer etholiadau llywodraeth leol i fod yn gyson â'r oriau ar gyfer etholiadau seneddol ac etholiadau'r Cynulliad Cenedlaethol, hynny yw 7.00am i 10.00pm.*
- *Rydym yn argymhell y dylai ffurflenni enwebu fod ar gael ar-lein, ac y dylent hefyd fod yn rhwydd eu cael a'u dychwelyd drwy'r post yn hytrach nag yn y cawd fel y mae rhai awdurdodau yn mynnu.*

- Rydym yn argymhell y dylai Llywodraeth Cynulliad Cymru a Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru adeiladu ar eu seminarau diweddar ar Ehangu cyfranogiad drwy roi cyhoeddusrwydd yng ngwasg y lleiafrifoedd ethnig a chyfryngau tebyg i'r cyfle i fod yn ymgeisydd. Gallai'r cyfryw gyhoeddusrwydd fod yn ddefnyddiol o ran cyfeirio at enghreifftiau o fodelau rôl o blith grwpiau sydd ar hyn o bryd heb gynrychiolaeth ddigonol er mwyn dangos y cyfraniad y gall y cyfryw bobl ei wneud mewn democratiaeth leol iach.
- Rydym yn argymhell y dylai sefydliadau'r sector cyhoeddus adolygu eu trefniadau presennol ynghylch rhyddhau staff sy'n dymuno ymgymryd â gwasanaeth cyngor. Nodwn fod hyd at 18 diwrnod y flwyddyn o amser rhydd gyda chyflog ar gael fel arfer, ond nid yw hyn yn ddigonol pan ystyriwn fod cynghorwyr, ar gyfartaledd, yn treulio 90 awr y mis ar wasanaeth cyngor. Rydym yn argymhell hefyd y dylai cyflogwyr yn y sector cyhoeddus, wrth iddynt symud yn gynyddol tuag at "fframweithiau cymhwysedd" wrth asesu staff ar gyfer dyrchafiad, roi ystyriaeth lawn a phriodol i'r sgiliau a'r galluedd y mae'n rhaid i'r gweithwyr sy'n gynghorwyr eu defnyddio fel aelodau o awdurdodau lleol.
- Rydym yn argymhell y dylid cymell cyflogwyr yn y sectorau preifat i gyhoeddi eu polisiau ar gyfer caniatáu amser rhydd i'w gweithwyr ar gyfer gwasanaeth cyhoeddus (gan gynnwys gwasanaeth cyhoeddus etholedig), ac rydym yn argymhell y dylai Llywodraeth Cynulliad Cymru, a sefydliadau eraill yn y sector cyhoeddus, ystyried y datganiadau hynny yn eu harferion caffael.
- Rydym yn argymhell y dylai Llywodraeth Cynulliad Cymru ystyried, mewn ymgynghoriad â'i phartneriaid, a fyddai'n ymarferol cyflwyno cynllun iawndal ar gyfer cyflogwyr yn y sectorau preifat a gwirfoddol fel y gallent ganiatáu amser rhydd i'w gweithwyr ar gyfer gwasanaeth cyngor. Hefyd, dylid ystyried iawndal ar gyfer pobl hunan-gyflogedig am amser sy'n cael ei neilltuo ar gyfer gwasanaeth cyngor mewn unrhyw drefniadau o'r fath.
- Rydym yn argymhell y dylai Llywodraeth Cynulliad Cymru a Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, ar y cyd, sefydlu a rhedeg cynllun gwobrwyo blynyddol sy'n cydnabod cyflogwyr yn y sectorau preifat a gwirfoddol sydd fwyaf cefnogol i'w gweithwyr sy'n dymuno gwasanaethu fel cynghorwyr.
- Rydym yn argymhell y dylai Llywodraeth Cynulliad Cymru gymeradwyo Siarter Cymru i Gynghorwyr fel datganiad o uchelgais, a thrafod â'i phartneriaid yn y cynghorau partneriaeth beth ddylai cyfranogion ei wneud nawr i ofalu bod gofynion y Siarter yn cael eu gweithredu'n llawn.
- Rydym yn argymhell y dylai awdurdodau lleol ddechrau ystyried nawr, gyda golwg ar brofiad awdurdodau Lloegr ym mis Mai 2002 ac adroddiad y Comisiwn Annibynnol ar Ddulliau Pleidleisio Amgen a gyhoeddwyd yn gynharach eleni, pa drefniadau etholiadol arloesol wedi'u seilio ar ddatblygiad technolegol yr hoffent eu rhagbrofi o bosibl yn 2004; ac rydym yn awgrymu y gallai Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru fod â rôl gydgysylltiol ddefnyddiol er mwyn i amrediad eang o drefniadau arloesol gael eu profi ar draws Cymru bryd hynny.

1. Cefnogwyd yr argymhellion canlynol, ac mae angen i'r awdurdodau y maent yn berthnasol iddynt gymryd camau i'w gweithredu

- *Rydym yn argymhell y dylai awdurdodau lleol ddechrau ystyried nawr, gyda golwg ar brofiad awdurdodau Lloegr ym mis Mai 2002 ac adroddiad y Comisiwn Annibynnol ar Ddulliau Pleidleisio Amgen a gyhoeddwyd yn gynharach eleni, pa drefniadau etholiadol arloesol wedi'u seilio ar ddatblygiad technolegol yr hoffent eu rhagbrofi o bosibl yn 2004; ac rydym yn awgrymu y gallai Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru fod â rôl gydgysylltiol ddefnyddiol er mwyn i amrediad eang o drefniadau arloesol gael eu profi ar draws Cymru bryd hynny.*
- *Rydym yn argymhell y dylai pob awdurdod lleol yng Nghymru ystyried yn ofalus pa gamau y gall eu cymryd, wrth i Ddinasyddiaeth Weithredol ddod yn rhan o'r Cwricwlwm Cenedlaethol, i godi proffil llywodraeth leol a chael pobl ifainc i'w deall yn well. Bydd pob awdurdod yn dymuno addasu'r rhaglen yn ôl amgylchiadau lleol a gwahanol grwpiau oedran, ond gallai'r cyfryw weithredu er enghraifft gynnwys chwarae rolau o'r math a ddisgrifiwyd uchod, efallai ymweliadau ag ysgolion gan aelodau a staff awdurdodau lleol, ynghyd â ffug etholiadau ar yr un pryd â'r etholiadau llywodraeth leol yn 2004.*
- *Rydym yn argymhell y dylai cynghorwyr adolygu eu rhaglenni hyfforddiant a chynefino presennol ar gyfer cynghorwyr newydd a'u diweddarau i gyd-fynd â'r agenda foderneiddio. Gobeithiwn y gall enghreifftiau o arferion gorau yn hyn o beth gael eu rhannu'n helaeth ymhlith awdurdodau. Fe allai cynlluniau mentora ar gyfer aelodau newydd fod â rhan i'w chwarae yn hyn.*
- *Rydym yn argymhell y dylai pob awdurdod weithio gyda phleidiau gwleidyddol lleol a grwpiau cymunedol er mwyn hyrwyddo'r syniad o aelodaeth cyngor ymhlith pobl leol. Rydym yn tynnu sylw at y cynllun ynadon cysgodi arloesol a drefnwyd ar gyfer aelodau o Operation Black Vote, ac yn awgrymu y dylai awdurdodau ystyried cynlluniau tebyg ar gyfer cysgodi cynghorwyr, yn benodol ar gyfer aelodau o gymunedau lleiafrifol. Byddai'n fuddiol pe bai Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru yn darparu canllawiau i 'w haelod-awdurdodau ynghylch yr hyn y gallant wneud yn briodol i gynyddu maint, a gwella amrywioldeb, y gronfa ymgeiswyr tebygol. Dylai pleidiau gwleidyddol a sefydliadau sy'n cynrychioli grwpiau cymunedol ystyried beth ellir ei wneud yn lleol er mwyn cymell rhagor o bobl i ystyried bod yn ymgeiswyr.*
- *Rydym yn argymhell y dylai pob awdurdod "fynd allan at y bobl" drwy gynnal rhai cyfarfodydd pwyllgor mewn lleoliadau sy'n gyfleus i'r cyhoedd ledled ardal yr awdurdod yn ogystal â, neu yn lle, cyfarfodydd yn swyddfeydd y cyngor. Fe allai'r rhain fod yn gyfarfodydd polisi sy'n arbennig o berthnasol i'r gymdogaeth, er enghraifft yn ymwneud â materion cynllunio. Ar y llaw arall, fe allent fod ar ffurf sesiynau Holi ac Ateb neu sesiynau "microffon-agored" ar faterion o bwys cyffredinol; gallent roi cyfle i'r etholwyr holi aelodau o'r 9 cabinet am gynlluniau polisi penodol neu agweddau ar y broses Gwerth Gorau neu Welliant, yn ogystal â chwestiynau manylach am ddarparu gwasanaethau yn lleol.*

- *Rydym yn argymhell y dylai pob awdurdod adolygu ei strategaeth ar gyfer rhoi cyhoeddusrwydd i'w weithgareddau drwy'r cyfryngau lleol, cysylltu â grwpiau cymunedol lleol a defnyddio gwefannau. Ar hyn o bryd, mae gwefannau rhai awdurdodau yn cynnig llawer o wybodaeth am gyfarfodydd y cyngor a'l bwyllgorau, agendâu a chofnodion, tra bo eraill yn cynnig fawr ddim o wybodaeth felly. Credwn y dylai gwefan pob cyngor gynnwys deunydd cynhwysfawr o'r math hwn.*
- *Rydym yn argymhell y dylai cyngorau sefydlu dulliau ffurfiol i drafod deisebau gan bobl leol. Dylai'r dulliau hyn gynnwys rhoi cyfle i ddeisebwyr annerch cyfarfod priodol o'r cyngor neu bwyllgor am gyfnod byr cyn i'r mater gael ei drafod. Dylai parodrwydd yr awdurdod i dderbyn ac ystyried deisebau fel hyn gael cyhoeddusrwydd eang (ac efallai dylai ffurflenni deiseb fod yn hawdd i'w cael, naill ai ar-lein neu drwy ddulliau mwy traddodiadol).*

1. Cynigir bod yr adolygiad presennol o gynghorau tref a chymuned yng Nghymru yn cyfeirio at yr argymhelliad canlynol, a gafodd gefnogaeth eang.

- *Rydym yn argymhell y dylai Llywodraeth Cynulliad Cymru, ar ôl ymgynghori â'r cymdeithasau sy'n cynrychioli cynghorau tref a chymuned yng Nghymru, roi cyfarwyddyd i gynghorau cymuned y dylai seddau gwag sydd i gael eu llenwi drwy gyfethol gael eu hysbysebu yn eang yn eu hardaloedd, gyda sylw penodol i hysbysu grwpiau cymuned a sefydliadau pobl ifainc am y seddau gwag hyn.*